

מרכז אינגבורג רנרט ללימודי ירושלים

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות
המחלקה ללימודי ארץ-ישראל
וארכיאולוגיה ע"ש מרטין (זוס)

חידושים בחקר ירושלים

הקובץ העשרים

עורכים: אייל ברוך ואברהם פאוסט

רמת-גן, תשע"ה

הכנס נערך ביום ג' בטבת תשע"ה (25 בדצמבר 2014) באוניברסיטת בר-אילן

מערכת:
פרופ' יהושע שוורץ
פרופ' זאב ספראי
פרופ' אברהם פאוסט
ד"ר אייל ברוך

מזכירת מערכת:
רחל קופל

© כל הזכויות שמורות למחברים, לעורכים
ולפרסומי מרכז אינגבורג רנרט ללימודי ירושלים
רמת-גן, תשע"ה

השער: טראסות מעל נחל רפאים בהרי ירושלים
צילום: אברהם פאוסט
עיצוב העטיפה: יעל אלקיים

מסת"ב: 978-965-7235-18-8
E-mail: gr.jrslm1@biu.ac.il
Website: www.jerusalem-studies.com

תוכן עניינים:

7	דוד אוסישקין גת, לכיש וירושלים במאה הטי' לפסה"נ מנקודת מבט של ארכאולוג
	אברהם פאוסט
35	דרום ארץ-ישראל במעבר מתקופת הברזל א' לתקופת הברזל ב': שינויים יישוביים, דמוגרפיים ופוליטיים
	גרשון גליל
67	ירושלים, חמת וגת פלשתים במאה העשירית לפה"ס
	הלל גבע
	הגבעה הדרום-מערבית של ירושלים בסוף תקופת הברזל - פירוש מציאותי של הממצא הארכאולוגי
93	שון זליג אסטר
125	תפקידו של המשא בישעיה יד פס' כח-לב בהתפתחות המסורת על קדושת ירושלים
	אלון זה גרוט ושלומית וקסלר-בדולח
	מורדות הר ציון וברכת השילוח (ברכת אל-חמרה) – סוגיה בטופוגרפיה של ירושלים בתקופה הפרסית
131	איתן קליין ובעז זיסו
141	חורבת חשם שבשפלת יהודה ושאלת זיהויה עם תמנתה – אחד מביצורי בכחידס
	יובל ברוך ואלכסנדר ויגמן
185	שתי מערות קבורה מפוארות מימי הבית השני בירושלים
	אורן גוטפלד והלל גבע
203	חפירות בית כנסת "תפארת ישראל" ברובע היהודי, ירושלים
	רוני רייך
211	על תפרושתם של סירי בישול בעיר ירושלים בשלהי ימי הבית השני ומשמעותה
	שלומית וקסלר-בדולח
219	מחנה הלגיון העשירי - בכל זאת על הגבעה הדרומית-מערבית
	בן ציון רוזנפלד
239	ירושלים והמקדש בעיני עורך התוספתא: עתיד בצל עבר
	אבי סולומון
	מרד בר כוכבא: בחינה מחודשת של אמינות המקורות ההיסטוריים לאור
257	הממצא הארכיאולוגי מהקרדו המזרחי של ירושלים
	אייל מירון
279	לבעיית מקומה של השכונה היהודית בירושלים ערב מסע הצלב הראשון
	שלמה לוטן
	תיאורים היסטוריים וגיאוגרפיים של ירושלים וסביבתה העולים בכרוניקה של
305	מתיו פאריס במחצית המאה השלוש עשרה
	בת-שבע גרסיאל
313	היחס לירושלים בתקופת הסולטאן הממלוכי ביברס (1260-1277)
	אברהם דוד
327	בין ירושלים לחברון בשלהי ימי הביניים וראשית העת החדשה

359

רשימת משתתפים

חלק אנגלי

אריה שמרון ומשה שירב

7*

גלישת סלע בארמון הנציב והשלכותיה הארכיאולוגיות

שמעון גיבסון

17*

חומת הפילסטריים של מתחם הר הבית בירושלים

41*

תקצירים באנגלית

תפקידו של המשא בישעיה יד פס' כח-לב בהתפתחות המסורת על קדושת ירושלים

שון-זליג אסטר

א. מתי התחילה המסורת על ירושלים כעיר "חסינה"?

במחקר המדעי רווחת הדעה ש"מסורת ציון" אשר במרכזה עומדת "דוקטרינת החסינות של ירושלים" התפתחה הודות למאורעות של 701¹. בשם "מסורת ציון" ציינו חוקרים רבים את הרעיון שירושלים היא עיר החסינה מכיבוש על ידי אויב מפני שה' מגן עליה ועל בית דוד המולכים בה.² רעיון זה בא לידי ביטוי במקורות מקראיים כגון תהילים ב ("אָז יִדְבַּר אֱלִימוּ כְּאִפּוֹ וּבְחֶרֶנוֹ יִבְהַלְמוּ. וְאֲנִי, נְסַכְתִּי מִלְּפִי עַל-צִיּוֹן, הַר-קְדְּשֵׁי") ותהילים מח (פס' א-יב), אך ביטוייה המובהקים ביותר מופיעים בספר ישעיהו, בפסוקים המתארים את התמוגגות חילות האויב המאיימים על הר ציון, ביניהם פרק כט פס' ח ופרק י פס' ה-טו.

למרות הדעות של חוקרים מסוימים, לפיהם מסורת ישראלית זו תלויה במסורות שהיו קיימות לפני התקופה הישראלית, קלמנטס הראה שאין ממש בטענות אלה.³ לדבריו, "מסורת ציון" היא תוצאה של הפרשנות של מאורעות 701, ולא ההנחה עליה מבוססת פרשנות זו. ה"פרשנות" אותה מזכיר קלמנטס היא אותה פרשנות של ישעיהו הנביא למאורעות 701, המובאת בישעיה לו-לז (ומועתק, לדעתי, למלכים ב' פרק יח פס' יז-פרק יט פס' לז), לפיה אי-כיבושה של ירושלים ב-701 הוא תוצאה של נס א-להי.⁴ השתלשלות המאורעות הנה, אם כן:

1. סנחריב נמנע מלכבוש את ירושלים.
2. ישעיהו ראה בכך נס.

R.E. Clements, *Isaiah and the Deliverance of Jerusalem*, JSOT Supplement Series¹ (Sheffield: Sheffield, 1984), 94-95.

קלמנטס טוען שההתפתחות הזו ארעה במהלך המאה השביעית, עד ימי יאשיהו, הודות לאירועי 701, וטוען גם שספר ישעיהו נערך במאה זו, טענה בעייתית לדעתי.

חנן אשל הביע רעיון דומה במקצת, במאמרו "מסע סנחריב לירושלים", בספר ירושלים בימי בית ראשון: מקורות סיכומים וחומר עזר, דוד עמית ורבקה גונן (עורכים), ירושלים תש"ן, 143-156. שם בעמוד 156 "ייתכן, שמאורעות שנת 701 לפני הספירה, אי-כיבושה של ירושלים והמשמעות הדתית שיוחסה לכך, הם שעודדו מרידות נגד הבבלים בתחילת המאה השישית לפני הספירה..."

J.J.M. Roberts, "The Davidic Origin of the Zion Tradition", *Journal of Biblical Literature*, 92 (1973), pp. 329-344, reprinted in *The Bible and the Ancient Near East: Collected Essays* (Winona Lake: Eisenbrauns, 2002)

R.E. Clements, *Isaiah and the Deliverance of Jerusalem*, 90-94.³

לדעות הדוגלות במסורות קדומות יותר, עיין מאמרו של יאיר זקוביץ "המסורת במקרא על ראשית התקדושה של ירושלים", ירושלים בימי בית ראשון, (לעיל הערה 1) 12-22.

⁴ בעניין פרשנות זו, עיינו במאמרי "אחת דיבר סנחריב, שתיים זו שמע הנביא: לעיבוד המקורות האשוריים בסיפור הנבואי על מלחמת סנחריב ביהודה", שנתון למקרא ולמזרח הקדום, יט (תשס"ט), עמ' 105-124.

3. התפתחה מסורת לפיה אין העמים העוינים יכולים לכבוש את ירושלים. אך לדעתי, ניתן להראות שמסורת זו קיימת כבר דור אחד לפני 701. אין בכך כדי למעט מן החשיבות של מאורעות 701, אשר הוסיפו נדבך חשוב לרעיון שירושלים לא תִּכָּבֵּשׁ. אך מסורת זו מוזכרת גם בפסקאות אותן ניתן לתארך במידה רבה של ודאות לתקופה שלפני 701, ביניהן פרק י פס' ה-טז ופרק יד פס' כח-לב.

ב. נבואה על המאורעות של 720

את הנבואה בישעיה י פס' ה-כו יש לתארך לתקופה שאחרי המסע של סרגון ב' בשנת 720. במסע זה, כבש סרגון את חמת, ארפד, דמשק, ושמרון,⁵ ערים המוזכרות בפס' ט ביחד עם כרכמיש וכלנו (=כלנה).⁶ אזכור הערים יחד מעלה חשש סביר שנבואה זו היא תגובה למסע של 720. בנוסף, ההתרברבות המתוארת בפס' יג-יד, בנושא חוסר ההתנגדות של האויב למסע, והורדת "כביר יושבים" תואמת את תוצאות מסע זה. בתחילת המסע היתה אשור במצב חלש יחסית, כתוצאה ממלכותו החלשה וממותו הפתאומי של שלמנאסר החמישי. במסגרת המסע הגיע סרגון עד לשערי מצרים, נלחם נגד מצרים ברפיח, ונחל ניצחונות לכל אורך המסע. נקודה שלישית המקשרת בין פסוקים אלה לבין המסע ב-720 היא התיאור המוזר של המסת היער בפס' טז-יח, תיאור שהצעתי לקשר לריטואל בטקס ההכתרה המסופוטמי.⁷ טקס הכתרה כזה התקיים מיד לפני צאתו של סרגון למסע ב-720 והשימוש במוטיבים מן הטקס הזה בנבואה מעלה את האפשרות שהנבואה מתייחסת למסע שהתקיים בסמוך לטקס. הנקודה הרביעית, והחשובה ביותר, בקביעת התאריך לנבואה זו, מצויה בפס' כד, שם מנחם הנביא את העם "אַל-תִּירָא עָמִי יִשָּׁב צִיּוֹן מֵאֲשׁוּר בְּשִׁבְטֵי יַכְפָּה וּמִטְּהוֹ יִשָּׂא-עֲלֵיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרַיִם". הנבואה טוענת שהיעד האמיתי של האשורים הוא מצרים. הקרב מול מצרים ברפיח אכן היה האירוע האולטימטיבי של מסע 720: הקרב אירע בסוף המסע ובמקום הרחוק ביותר אליו הגיעו האשורים. פס' כד גם מתאר חשש מסוים בקרב תושבי ירושלים מהאפשרות שהאשורים יפגעו בהם. החוקרים סוויני ויונגר הציעו שניהם שהאשורים איימו על ירושלים במסע 720, ונימוקם עימם.⁸ ההוכחות הפשוטות ביותר לאיום שחשו תושבי ירושלים ב-720 הן שתי עובדות ברורות:

א. הצבא האשורי נכח בשמרון באותה שנה.

⁵ הערים מוזכרות יחד בכתובת האנאלית המובאת ב: Andreas Fuchs, *Die Inschriften Sargons II aus Khorsabad* (Göttingen: Cuvillier, 1994), p. 89

⁶ שתי ערים אלה נכבשו על ידי תגלת-פלאסר ג בשנה 739 או 738, עיינו בספרו של חיים תרמור, *The Inscriptions of Tiglath Pileser III King of Assyri*, (Jerusalem: Israel Academy, 1994), annal 21

⁷ *The Unbeatable Light: Akkadian Melammu and Its Biblical Parallels*, AOAT 384 (Munster: Ugarit, 2012), pp. 228–236

⁸ Marvin A. Sweeney, "Sargon's Threat against Jerusalem in Isa. 10, 27–32", *Biblica*, 75 (1994), pp. 457–70; K. Lawson Younger, "Sargon's Campaign against Jerusalem: A Further Note", *Biblica*, 77 (1996), pp. 108–110

ב. כל עמי האזור הפסיקו לשלם מס בין מותו של שלמנאסר החמישי לבין עלותו של סרגון ב'. אין סיבה להניח שיהודה שילמה מס בשנתיים אלה. לכן, חששו תושבי ירושלים בצדק שאשור עלולה לפגוע בהם בצורה חזקה באותה שנה. הנביא עודד את התושבים, ותיאר שבאותו מסע, פניה של אשור מכוונת ל"דרך מצרים" (פס' כד). אך "עוד קָעַט מְזָעֵר" יעיר ה' את חמתו על אשור ויכחיד אותו "כדרך מצרים", כלומר כפי שעשה למצרים בתקופת משה (פס' כה-כו).⁹ את קרב ההכחדה הזה יבצע בירושלים (פס' יב). בנבואה זו, הנביא מייחס חשיבות ברורה לירושלים, מבין שאר ערי יהודה ומעלה שתי טענות. הראשונה היא שירושלים אינה צריכה לפחד מהמסע האשורי, כי ירושלים איננה יעד של מסע זה. הטענה השנייה היא שה' יכחיד את אשור דווקא בירושלים. הטענה השנייה תופסת חשיבות מיוחדת לאור מאורעות 701, אף כי לדעתי הנביא פיתח טענה זו כמה שנים לפני מאורעות אלה. אך הטענה הראשונה איננה תלויה במאורע ספציפי אלא במיקומה הגאוגרפי של ירושלים ובתחומי העניין של אשור. אשור רוצה לשלוט בממלכות השכנות ליד הים על הדרך המובילה למצרים, כגון עזה ואשדוד ולא באזור ההררי של יהודה בו נמצאת ירושלים. על שני המרכיבים האלה (תחומי העניין של אשור ומיקומה הגאוגרפי של ירושלים) מייסד הנביא את עיקר הרעיון שירושלים חסינה מכיבוש.

טענה זו מבוססת היטב בסדר הקדימויות האזורי המשתקף בפעילות האשורית. המסע האשורי הראשון לארץ-ישראל לא היה זה נגד הגליל ב-732–733 אלא זה נגד פלשת ב-734. האשורים ראו באזור פלשת יעד חשוב בפני עצמו, ממנו היה אפשר לגרוף רווחים על ידי מיסוי המסחר הימי. כמו כן, הם ראו בשלטון פלשת חיץ חשוב בפני מצרים, וסברו שאם האשורים ישלטו בפלשת, יקטנו הסיכויים שממלכות ארץ-ישראל יחברו למצרים בניסיון למרוד נגד אשור. לשם כך הם גם שכרו את שירותיהם של שבט "אדבאל" הנוודי, והציבו אותו כ"שומר הדלת מול מצרים".¹⁰ הנוודים האלה היו אמורים ליצור סביבה עוינת עבור המצרים אם המצרים יחליטו לשגר חילות עזר ב"דרך ארץ פלשתים" (הדרך העוברת בצפון סיני) לעזור למורדים נגד אשור בפלשת או במקומות אחרים בארץ-ישראל.

במסגרת ספר ישעיה, הטענה שהאשורים אינם מעוניינים בירושלים ובאזור ההררי אלא בדרך המובילה למצרים איננה מופיעה בפעם הראשונה בנבואה בישעיה פרק י פס' ו-כו. היא מופיעה לפני כן בישעיה פרק יד פס' כח-לב, נבואה בה מדגיש הנביא את הצורה בה הוא תופס את מערך הכוחות האזורי בדרום ארץ-ישראל בתקופתו.

⁹ יש לציין שהביטוי "דרך מצרים" משמש כאן בצורה דו-משמעית מכוונת, כאשר בפס' כד הוא מכוון לדרך הגאוגרפית המובילה מארץ-ישראל למצרים (הקרויה "דרך ארץ פלשתים" מנקודת מבט מצרית), ובפס' כו, הוא מכוון ל"מעשה שנעשה במצרים".

¹⁰ פורסם בספרו של חיים תדמור, *The Inscriptions of Tiglath-Pileser III* כתובת סיכום מספר 4, שורה 34' (עמ' 142) בכתובת סיכום 7 שורה 6' (עמ' 158), וכתובת סיכום 13 שורה 16' (עמ' 202).

ג. ישעיה יד פס' כח-לב: נדבך חשוב בהגיון הגאו-פוליטי של הנביא ופרשנותו התאולוגית הנבואה הזו מתוארכת בפס' כח ל"שְׁנַת-מוֹת הַמֶּלֶךְ אָחָז". לפי רוב הדעות שנה זו היא שנת 727¹¹, שנה בה מת לא רק אחז מלך יהודה אך גם תגלת-פלאסר ג מלך אשור. צירוף מקרים נדיר זה מסביר את הניסוח בפסוק הראשון של המשא הנבואי: "אַל-תִּשְׁמְחִי פְּלִשְׁתַּי כְּלָךְ, כִּי נִשְׁבַּר שִׁבְטִי מִכַּף" (פס' כח). המכה של פלשת הוא תגלת-פלאסר ג, המלך האשורי אשר ראה בפלשת אחד מיעדיו העיקריים, והקדיש לפלשת את מסעו בשנת 734. במסע זה הוא יצא נגד חנון מלך עזה, אשר הפסיק לשלם מס לאשור, ואשר ברח למצרים עם התקרב המסע האשורי. בצעד נדיר, המראה עד כמה האשורים ייחסו חשיבות ליציבות בפלשת, אפשרו האשורים לחנון לשוב לכס מלכותו אחרי שובו ממצרים.¹² כדי להראות מעבר לכל ספק את השליטה האשורית בעזה, נקט תגלת-פלאסר ג צעד דרמטי ויוצא דופן: העמיד צלם של אלילי אשור בהיכל עזה.¹³ השמחה שאחזה את פלשת בגלל מותו מובנת מאליה.

אך הנביא מזהיר שהמדיניות האשורית כלפי פלשת איננה נובעת מגחמותיו של מלך זה או אחר, ולכן הוא מזהיר את פלשת לבל תשמח. הוא מנבא עלייתו של מלך חדש אשר יזיק לפלשת עוד יותר מתגלת-פלאסר "כִּי-מִשְׁרָשׁ נָחֵשׁ יֵצֵא צָפֵעַ, וּפְרִיּוֹ שֶׁרָף מְעוֹפֵף" (פס' כט). הוא משתמש כאן בדימויים של "שורש" ו"פרי" מצד אחד, המבטאים את הדורות שעברו ואת הדורות הבאים, ומצד שני מדמה את המלכים האשורים הנחשים ארסיים. הדימוי של הנחש אינו רק מליצה ספרותית, אלא קשור כנראה להוואי של הכיבוש האשורי. בתבליט מן העיר כלח ניתן לראות שני נחשים משופדים על חניתות התקועות באדמה, ליד מזבח, ומאחוריהם מתפללים פורסים ידיהם.¹³ התבליט הזה רומז על תפקיד הנחשים כמסמלים את האל אשור. כדרכו, ישעיהו אינו מייחס חשיבות לאל אשור עצמו אלא לוקח דימויים אשוריים אותם האשורים מייחסים לאל

¹¹ כך אצל חיים תדמור ומרדכי כוגן, בפירושה לספר מלכים ב באנגלית בהוצאת Anchor Bible Commentary (1988) עמוד 341. גרשון גליל מביא תאריך כמעט זהה, 726 (היכולה להשתייך לאותה שנה בהתחשב במועד תחילת השנה) בספרו *ישראל ואשור* (חיפה, 2001), עמוד 145. דעתו של Edwin Thiele המחשיב את מות אחז ל-716, היא חריגה. עיין בספרו *The Mysterious Numbers of the Hebrew Kings* (Grand Rapids: Zondervan, 1988) עמוד 217.

¹² פורסם בספרו של חיים תדמור, *The Inscriptions of Tiglath-Pileser III* כתובת סיכום מספר 8, עמוד 178.

¹³ John M. Russell, "Sennacherib's Palace without Rival Revisited: Excavations at Nineveh and in the British Museum Archives", in Simo Parpola and Robert M. Whiting (eds.), *Assyria 1995: Proceedings of the Tenth Anniversary Symposium of the Neo-Assyrian Text Corpus Project Helsinki, September 7-11, 1995* (Helsinki: Neo-Assyrian Text Corpus Project, 1997), 302. הפירסום המקורי של התבליט הוא בכרך 2 מספרו של Austen Henry Layard הנקרא *Nineveh and Its Remains* (New York: Putnam, 1849), p. 469.

ומשליך אותם על מלך אשור.¹⁴ וכך הוא רואה כאן את הנחשים כמסמלים את מלך אשור, ומתאר את השתלשלות דורות המלוכה כדורות של נחשים, כאשר כל דור מזיק יותר מקודמו. פסוקים ל—לא בנבואה ממשיכים את האיום על פלשת, ומתארים את המתת שורשו ושאריתו (המשך הדימוי של השורש והפרי של אשור מפס' כט) ומדמים את הצבא האשורי המתקדם מצפון ל"עשן". דימוי זה לקוח כנראה מן ההרס והשרפה הרבים שהשאירו צבאות אשור במסעותיהם. בתוך פסוקים אלה, המתארים ברובם את חורבנה של פלשת, מצויה פסקה אחת המנגידה בין פלשת לירושלים: "וְיָרְעוּ בְכוֹרֵי דָלִים, וְאֶבְיוֹנִים לְבָטָח יִרְפְּצוּ". הנביא בכוונה מדגיש את דלותה של ירושלים, מול עושרה של פלשת. דווקא הדלים והאביונים הם אלה החסינים מפני הכיבוש האשורי, מפני שאין להם שום אוצר המעניין את האשורים. הוא מנגיד בכוונה את הגורל המר של פלשת, ממנה לא תוכל לברוח גם במות השליט האשורי, מול הגורל המתוק של הדלים והאביונים, החסינים כאמור מכיבוש דווקא בגלל דלותם. רעיון זה של חסינות הדלים והאביונים מופיע ביתר שאת בפס' לא, שם מזכיר הנביא את ציון כמקום בה "יִחָסוּ עֲנֵי עַמּוֹ". העניים יכולים להתקבץ לציון ולהרגיש בטוחים. אך בפס' לא הנביא מוסיף סיבה נוספת לייחודיותה של ירושלים: "ה' יִסַּד צִיּוֹן". הוא מתאר את ה' כזה המגן על ירושלים ומקשר בין דלותה של ירושלים וחוסר העניין שהאשורים מגלים בה לבין חשיבותה של ירושלים בעיני ה'. הקשר בין ההגנה הא-להית וחוסר העניין שהאשורים מגלים בירושלים ממשיך להדהד בכל הדיון בישעיהו בנושא חסינות ירושלים, עד למאורעות 701 ועד בכלל. הסיבה המעשית לאי-כיבושה של ירושלים ב-701 היא נוהל אשורי רווח, לפיו יש לנהל את המערכה באזורים הנוחים יחסית לכיבוש, ובכך להפעיל לחץ פוליטי על השליטים המורדים כדי להביא לכניעתם. ירושלים איננה נמצאת על הדרך הראשית, ולכן איננה נוחה לכיבוש באותה מידה כמו האזורים בשפלה.¹⁵ העובדה הגאוגרפית הזו הצילה את ירושלים, וישעיהו ייחס את האחריות לכך למי ש"יסד ארץ על מכוניה" (תהלים קד ה) והתווה את הגאוגרפיה. במשא בפרק יד פס' כח—לב, ישעיהו מתאר את דלותה של ירושלים וחוסר העניין של האשורים בה, ומנגיד לכך את העניין הרב שהאשורים מגלים בפלשת. לרעיונות אלה הוא מוסיף את הנדבך החשוב "כִּי ה' יִסַּד צִיּוֹן" — ה' בכוונה יסד את ירושלים במקום שלא יעניין את האשורים, ודאג לדלותה יחסית לפלשת, כך שירושלים תוכל להיות מקום בו ימצאו עניי עם ישראל מחסה.

נבואה זו, מ-727, היא הפעם הראשונה בכל הספרות הנבואית שהבטחה על אי-כיבושה של ירושלים קשורה בצורה מפורשת למעמד המיוחד של ירושלים. (יש לציין שבנבואה בישעיה פרק ז, בו התייחס הנביא בזלזול להתקפה של ישראל וארם על ירושלים, אין שום התייחסות למעמד העיר.) המשא בפרק יד, פס' כח—לב מסביר את הצורה בה המאפיינים הגאוגרפיים של

¹⁴ כך לדוגמה גם בפרק י פס' יג, כאשר ישעיהו מצטט את המלך האשורי הטוען שהוא פועל בכוחו ובחכמתו שלו. בכתובות המלכותיות האשוריות המלך טוען שהוא פועל בכוחו ובחכמתו של האל האשור.
¹⁵ עיינו במאמרי "מדוע לא כבש סנחריב את ירושלים? מבט השוואתי לנוהג האשורי", אייל ברוך ואברהם פאוסט (עורכים), חידושים בחקר ירושלים, יט, רמת-גן תשע"ד, עמ' 57–66.

ירושלים נתפרשו על ידי הנביא כתוצאה של התערבות א-להית, התערבות אשר תמשיך ותגן על ירושלים גם במסע סנחריב.

המשא גם מנסה להשיב לדבריהם של "מלאכי גוי". ניתן להראות שהכוונה בביטוי הזה הוא לשליחים אשר תיווכו בין ממלכת יהודה לממלכות פלשת בתקופת המשא, כאשר כל הממלכות האלה קיימו קשרים וניסו לבדוק עיתוי מתאים למרידה באשור. כל ממלכה ניסתה לדרבן את חברותיה למרוד מבלי שהיא עצמה תקבל את האחריות למרד. הנביא דוחה את דברי אותם המלאכים, ודורש שירושלים לא תשתתף לעת עתה במרידות. יש לנו ידיעות ברורות על שליחויות של מלכי פלשת שהגיעו ליהודה בימי סרגון השני, עם בקשות למרידה.¹⁶ למרות שאין לנו עדויות של ממש על שליחויות כאלה משנת מות תגלת-פלאסר ג, סביר להניח שהתסיסה שהתעוררה עם מותו גרמה לשליחויות כאלה לצוץ. הנביא משיב למלכי פלשת המבקשים את עזרת יהודה במרידתם נגד אשור שמעמדה של ירושלים שונה מזה של פלשת. פלשת אכן עלולה לסבול מהתקפות אשוריות. אך ירושלים, בגלל דלותה ומיקומה הגאוגרפי, חסינה מהתקפות אלה.

לכן, את תחילת "מסורת ציון" ניתן למצוא במשא בישעיה יד פס' כח-לב, בו מסביר הנביא שבניגוד לפלשת, ה' יסד את ירושלים ודאג למקומה במקום שלא תמשוך עניין של התוקפים האשוריים.

¹⁶ פורסם בספרו של Andreas Fuchs, *Die Annalen Des Jahres 711 v Chr* בסדרה State Archives of Assyria Studies (Helsinki 1998), עמ' 44-46.

The Role of Isaiah 14:28-32 in the Development of the Tradition of Jerusalem's Sanctity and Invincibility

Shawn Zelig Aster

Isaiah 14:28-32 are an oft-ignored but important stage in the development of the "Zion tradition." This tradition includes an element claiming that the city of Jerusalem is impregnable, and cannot be conquered by enemies. In general, scholars emphasize the role of the events of Sennacherib's campaign of 701, and its treatment in Isaiah 36-37 (parallel to II Kings 18:17-19:37) in developing the concept of Jerusalem as invincible. But it is important to recognize that Isaiah 14:28-32, which date to 727, a generation before 701, form a stage in the development of this tradition. In these verses, Isaiah explains how and why the Assyrians focus their interest and conquests on Philistia and the coastal road. As a result, they are disinterested in Jerusalem and the hill-country, and Jerusalem can remain "a city YHWH founded, in which the lowly of my nation can find refuge" (Isa. 14:32).